

Т. М. ШАРОВА

*м. Мелітополь, Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті представлені особливості використання електронних засобів навчального призначення, зокрема з української літератури. Робиться акцент на тому, що такі електронні підручники є допоміжними та суттєво підвищують якість знань здобувачів загальної середньої освіти.

Акцентується увага на перевагах електронних засобів навчального призначення та особливостях цифровізації, оскільки останнім часом такі засоби можна використовувати на уроках, самостійно вдома, або під час позакласного читання. Сучасні електронні засоби навчального призначення можна відкривати з персонального комп'ютера, з ноутбуку, планшета чи мобільного телефону, що нівелює певні межі та кордони щодо особливостей їх використання.

Останнім часом все складніше стало викладати дисципліни у закладах загальної середньої освіти, оскільки у здобувачів освіти відсутня мотивація. Вчитель-предметник змушений викладати за програмою, тим самим зосереджуючи увагу на найбільш цікавих моментах, які потрібно в обов'язковому порядку запам'ятати здобувачеві. У цьому аспекті особливо важко викладати українську літературу, оскільки окрім теоретичної частини, здобувачі повинні читати тексти, які далі треба аналізувати та переказувати за потреби.

Додатково на уроках української літератури вчитель-предметник з метою мотивації та підвищення якості знань здобувачів може використовувати електронні засоби навчального призначення. Слід акцентувати увагу на тому, що використання електронних засобів навчального призначення можливе не лише на уроках під час вивчення конкретної теми, а й на позакласному читанні чи під час виконання домашнього завдання самостійно вдома.

На сьогодні питання використання електронних засобів навчального призначення є актуальним, оскільки воно висвітлено в наукових працях різних вчених-дослідників та дозволяє сформулювати уявлення про доцільність створення та використання їх в освітньому процесі. Так, О. Буров та О. Царік розглядають вимоги до інтерфейсу електронних підручників [12], І. Воронікова представляє досвід використання електронних засобів в умовах цифровізації закладів загальної середньої освіти [5], Т. Вакалюк подає інформацію про види та призначення електронних засобів [3], В. Мадзігон, В. Лапінський, Ю. Дорошенко подають особливості створення електронних засобів навчального призначення [8], про вимоги до електронних підручників говорить у наукових працях В. Вембер [4], теоретичні аспекти та практичні поради з використання електронних засобів навчального призначення йдеться у розвідках С. Буртового [2], а в публікації А. Базенюк висвітлені питання особливостей та класифікації електронних засобів [1].

Мотивація освітньої діяльності здобувачів загальної середньої освіти засобами електронних підручників може відбуватись на будь-яких предметах. Це може бути українська і зарубіжна література, українська мова, історія, географія тощо [10]. У статті пропонуємо розгляд електронних засобів навчального призначення, які можна використовувати в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти на уроках української літератури.

Використовуючи на уроках української літератури електронні підручники, можна розвинути ключові компетентності: «спілкування державною мовою» (розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів; послуговуватися державною мовою в різноманітних життєвих ситуаціях;

застосовувати різноманітні комунікативні стратегії залежно від мети спілкування; толерантно дискутувати, відстоювати власну думку); інформаційно-цифрову компетентність (діяти за алгоритмом; працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм); «уміння вчитися упродовж життя» (користуватися різними джерелами інформації; знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати держану інформацію, перетворювати її з однієї знакової системи в іншу; працювати в парі, групі; читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркоче, навчальне тощо; постійно поповнювати власний словниковий запас; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети і ситуації спілкування).

Під поняттям електронного підручника розуміється електронне навчальне видання зі систематизованим викладом дисципліни, її розділу або частини, що відповідає навчальній програмі, може містити цифрові об'єкти різних форматів і забезпечувати інтерактивні режими взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу [9, с. 174]. Електронний підручник не тільки має зберегти всі переваги книги, а й цілком використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, мультимедійні й мережеві можливості для якісної підготовки здобувача. Використовуючи електронні підручники можна досить швидко зорієнтувати здобувача освіти на формування цілісної картини світу, що виражається за допомогою символів, мови, художніх образів тощо [6, с. 122].

Нині йдеться про використання електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками». Слід акцентувати увагу на тому, що Шаровою Т. М. розроблено не лише цей засіб навчального призначення. Більшість електронних підручників мають свідоцтво про авторське право та Гриф Міністерства освіти і науки України, що свідчить про можливість використання подібних засобів у різних освітніх установах країни. Розроблені електронні засоби навчального призначення та отримання охоронних документів на них представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Використання електронного засобу навчального призначення

	Назва електронного засобу навчального призначення	Авторський колектив або автор	Свідоцтво про авторське право	Гриф МОНУ
1.	Тарасовими стежками	Шарова Т., Шаров С.	Свідоцтво № 33020 від 28. 04. 2010 р.	Лист МОН №1/11-1085 від 24.02.12 р.
2.	Апостол правди і науки	Шарова Т., Шаров С., Кравченко В.	Свідоцтво № 68135 від 05. 10. 2016 р.	–
3.	Історія української літератури I пол. XIX ст.	Шарова Т.	Свідоцтво № 53672 від 14. 02. 2014 р.	Лист МОН №1/11-9803 від 18.06.12 р.
4.	Історія української літератури XX ст. Творчість К. Гордієнка	Шарова Т.	Свідоцтво № 53673 від 14. 02. 2014 р.	–

Наявність свідоцтва про авторське право свідчить про власні напрацювання авторського колективу або автора та дозволяє використовувати електронні засоби навчального призначення на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти.

Досить часто на уроках літератури в кожному класі, починаючи з 5 по 9 класи розглядається творчість Тараса Шевченка, як класика української літератури XIX століття. Вагому увагу педагог приділяє на уроках української літератури вивченню творчості Тараса Григоровича Шевченка. З метою національно-патріотичного виховання молоді через мистецтво слова педагогом було створено електронний підручник «Тарасовими шляхами», завдяки якому здобувачі, використовуючи нові інформаційні технології (комп'ютер) [7, с. 51], можуть ознайомитися з інформацією,

що стосується життєвого й творчого шляху Кобзаря, з його малярською спадщиною, а також усвідомити значення епістолярної творчості письменника.

На уроках української літератури у 7 класі доцільним даний засіб буде під час вивчення творчості Тараса Шевченка з тем: «Тарас Шевченко. Розповідь про життя і творчість Т. Шевченка», «Тарас Шевченко. «Тополя» – одна з ранніх балад Т. Шевченка. Відображення глибоких переживань дівчини, розлученої з коханим. Народна символіка і міфологічні метаморфози, «Мені тринадцятий минало». Мотив всеперемагаючого життєлюбства, доброти, любові. Зміна емоційного стану незахищеної дитячої душі у великому і складному світі, Тарас Шевченко. «Заповіт». Заклик до українського народу звільнитися з кайданів імперської влади Росії. Віра в світле майбутнє України».

Під час вивчення життя та творчості Тараса Шевченка вчитель-предметник з української літератури може акцентувати увагу на тому, що в електронному підручнику подано біографію митця у вигляді хронологічної таблиці, художні тексти письменника, епістолярну спадщину Кобзаря, відеоматеріали, а також зразки малярської спадщини Тараса Шевченка. Біографія письменника відкриває здобувачам відомі або призабуті сторінки життєвого шляху митця. Художні тексти Кобзаря закликають до духовної єдності поколінь, виховують повагу до батьків, жінок, людей похилого віку, гордість за славне минуле своєї країни. Здобувачі освіти мають змогу ознайомитись із хронологічною таблицею життєтворчості Тараса Шевченка, що вміщена в електронному підручнику «Тарасовими стежками». Таким чином можна застосовувати метод візуалізації, який дозволяє ефективніше запам'ятати навчальний матеріал.

Для розкриття теми «Тарас Шевченко. «Тополя» – одна з ранніх балад Т. Шевченка. Відображення глибоких переживань дівчини, розлученої з коханим. Народна символіка і міфологічні метаморфози» можна запропонувати здобувачам освіти переглянути зміст розділу «Відеоматеріали». В електронному підручнику вміщено відео за твором Тараса Шевченка «Тополя». На етапі закріплення знань здобувачам освіти можна запропонувати прослухати аудіо твору «Тополя» у виконанні диктора Петра Панчука.

Нестандартними та інноваційними можуть уроки української літератури у 7 класі під час вивчення теми «Мені тринадцятий минало». Мотив всеперемагаючого життєлюбства, доброти, любові. Зміна емоційного стану незахищеної дитячої душі у великому і складному світі», де вчитель може запропонувати здобувачам освіти прочитати епістолярій Тараса Шевченка, що дозволить розкрити його внутрішній світ, переживання за художні тексти та його болі й горе по життю.

На уроках української літератури можна застосовувати інтегрований підхід до навчання, поєднуючи літературу та мистецтво. При вивченні творчості Т. Шевченка не залишились осторонь картини Кобзаря, що виховують любов до природи й мистецтва. Малярство Т. Г. Шевченка розкриває його світоглядні таємниці як звичайної людини. У спадщині митця є велика кількість картин, написаних у різні роки, які відтворюють життєві моменти поета та стан його душі. Вчителем може бути запропоновано здійснення віртуальної екскурсії «Галерея Кобзаря», переглянувши картини («Катерина», «Циганка-ворожка», «Хлопець, що дає хліб собаці») [11].

Під час перегляду відеофільмів про Тараса Шевченка у здобувачів освіти актуалізується пам'ять про митця. На думку педагогів, на сьогодні така добірка відеофільмів є доречною і цікавою для здобувачів, які вивчають творчість великого поета, оскільки за допомогою відеофільмів вони мають можливість глибше пізнати індивідуальну особистість генія українського народу. Серед запропонованих відеофільмів цікавими й повчальними є: «Той, хто прорік націю» (1993), «Кобзар» (1993), «Тарас Шевченко. Надії» (1996), «Тарас Шевченко» (1851), «Тарас Шевченко. Спадщина» (1996) та ін. Піз час вивчення драматургії педагогом запропоновано переглянути відеофрагмент постановки п'єси Тараса Шевченка «Назар Стодоля» (1955). На етапі закріплення вивченої теми можна запропонувати здобувачам переглянути відео про Тараса Шевченка з назвою «Той, хто прорік націю».

Використання електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками» здобувачами освіти мотивує їх у подальшому краще готуватись до занять, читати додатково інші твори Тараса Шевченка. Тому, здобувачі освіти у вільний час можуть ознайомитись з переліком

інших творів Кобзаря, оскільки електронний підручник містить понад 150 поетичних і 11 прозових творів Тараса Шевченка. Цей електронний засіб навчального призначення є важливим і цікавим також з огляду на те, що надає можливість здобувачам вдома готуватися до занять, маючи перед собою художні тексти для обов'язкового прочитання.

Отже, використання електронних засобів навчального призначення з української літератури сприятиме розвитку цифрової компетентності здобувачів освіти засобами електронних підручників на уроках української літератури та в позаурочний час.

Список використаної літератури

1 Базенюк, А. В. Електронні засоби навчального призначення: значення, особливості та класифікація / А. В. Базенюк // Українські студії в європейському контексті : зб. наук. пр. (2). 2020. – С. 148–152.

2 Буртовий, С. В. Електронні засоби навчання – від теорії до практики. Методичний посібник / С. В. Буртовий. – Кіровоград : КЗ КОШПО імені Василя Сухомлинського, 2014. – 48 с.

3 Вакалюк, Т. А. Види та призначення електронних засобів навчання / Т. А. Вакалюк // Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції. – Черкаси, 2014. – С. 110–112.

4 Вембер, В. П. Навчально-методичні вимоги до електронного підручника / В. П. Вембер // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наукових праць Редрада. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – № 4 (11). – С. 50–56.

5 Воротникова, І. П. Досвід використання е-підручників і електронних засобів навчального призначення в умовах цифровізації загальної середньої освіти України / І. П. Воротникова // Інформаційні технології і засоби навчання, 71 (3). 2019. С. 23–39.

6 Ермакова, Е. Н. Концепты жизнь и смерть в национальной картине мира / Е. Н. Ермакова // Українські студії в європейському контексті. – № 4. – 2021. – С. 121–126.

7 Жуковська, Н. М. Мультимедійні технології на допомогу вчителю літератури / Н. М. Жуковська // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 2. – 2004. – С. 51–55.

8 Мадзігон, В. М. Педагогічні аспекти створення і використання електронних засобів навчання / В. М. Мадзігон, В. В. Лапінський, Ю. О. Дорошенко // Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць. Випуск 4. – Київ : Педагогічна думка, 2003. – С. 70–82.

9 Шаров, С. В. Створення електронного підручника для забезпечення самостійної роботи студентів / С. В. Шаров // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. Спецвип. 5. Ч. III. Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 174–178.

10 Шаров, С. В. Електронний підручник історія зарубіжної літератури XVII–XVIII ст. у самостійній діяльності студентів-філологів / С. В. Шаров, Т. М. Шарова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2011. – № 3. – С. 304–311.

11 Шарова, Т. М. Використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури / Т. М. Шарова, С. В. Шаров // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 39. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – С. 290–296.

12 Burov, O. Ergonomic interface requirements for electronic tools of educational purpose / O. Burov, O. Tsarik // Proceedings of the NAU. – 2012. – № 2. – P. 115–119.

The article presents the peculiarities of the use of electronic teaching aids, in particular in Ukrainian literature. Emphasis is placed on the fact that such electronic textbooks are ancillary and significantly improve the quality of knowledge of general secondary education.

The scientific publication allows us to focus on the advantages of electronic teaching aids and the features of digitalization, as recently such tools can be used in lessons, alone at home, or during

extracurricular reading. Modern electronic learning tools can be opened from a personal computer, laptop, tablet or mobile phone, which eliminates certain boundaries and boundaries regarding the specifics of use.

УДК 821.161.2'06-3.09

Т. М. ШАРОВА, Н. В. ВАСИЛЕНКО

*м. Мелітополь, Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

КАНОНИ ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ НОВАТОРСТВО У ЛІТЕРАТУРНІЙ ПРАКТИЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті представлені канонізації як культурно-історичного новаторства у літературній практиці ХХ століття. Зроблено акцент на канонах соцреалізму, оскільки даний хронологічний час за допомогою художнього слова прагнув виховувати не інфантильну особистість, а сильну, цілісну, здатну нести відповідальність, здатну існувати у межах суспільства.

Наголошено на тому, що динаміка лінгвістичних принципів вимагала від письменника живої розмовної мови, яка у межах художнього тексту ставала цікавою з рисами художності. Вказано на те, що письменнику дозволяли користуватися усіма можливими способами впливу на читача завдяки літературним прийомам, однак у їх межах доцільно послуговуватися загальноживаною лексикою без неологізмів або специфічної лексики.

Канони соцреалізму варто відзначити як явище вельми специфічне та характерне. Феномен канонів полягав у їх багатогранності та чітко прописаних постулатах, які стосувалися як літератури, так і реалій тогочасного життя. До канону соцреалізму сучасні наковці відносять тенденцію до колективності: хоч твір створювався автором одним, він все одно вважався продуктом всього суспільства.

Способи художньої творчості тяжіли до аперсональності, групової анонімності, масовості, а думка автора у творі висувалася на другий план [1, с. 85]. У результаті авторська свідомість нівелювалася і вже рецепція тексту передбачала використання “Ми” замість “Я”. Відповідно сюжет також видозмінювався, оскільки все більше зображували події, що будуть стосуватися усього суспільства: битви, масові заходи, історичні події тощо. Менше уваги приділяли сценкам, що стосувалися умов життя або проблем та переживань головного героя. Такі твори схожі на виробничий продукт, тому сучасні наукові роботи часто вживають поняття “виробничий твір” (“виробничий роман”) [2, с. 193]. В індивідуальній творчості вбачали гріх, що пов'язаний з такими негативними рисами як егоїзм, індивідуалізм та марнославство.

Такий канон сприяє реалізації ідеологеми – тільки народ може бути сильним і за такої умови можна досягти процвітання. Досить часто такий підхід у літературі призводив до прикрацання реалій життя: автори могли зображувати дійсність у руслі “Ми” і робили це у піднесеному настрої або вдавалися до інакомовності, говорячи про саме життя, вдавалися домислювати факти, явища. Тим самим вже відходили від правди, однак робили це максимально правдиво. Така стратегія дозволяла надихати читачів на позитивні емоції, давали надію на краще майбуття. Про цю особливість наголошували Дончик В. Г., Новиченко Л. М., Громова В. В. та інші.

Вагомий показник – правильність тексту, який також входив до канонів ХХ століття. Цей тезис полягав у тому, що соцреалістична література завжди правильна, а для того, щоб досягти цього необхідно витримувати усі вимоги цензури. Так, текст повинен викликати у масах настрої бадьорості, повинні донести ідею необхідності працювати, бути активним не тільки задля себе, а для всього суспільства.